

KADIN BAKIŞ AÇISIYLA KURAN'I YENİDEN OKUMA DENEMESİ

- AMİNA WEDUD- KURAN VE KADIN -

Araş. Gör. Nazife GÜRHAN

Mardin Artuklu
Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Özet

Bu çalışmada kendisini "İslami Feminist" olarak tanımlayan Amine Wedud'un kadın konusunda İslam'a yöneltilen eleştirilere bir cevap ve İslam'da var olan geleneksel tefsirlere de bir karşı çıkış olarak yaptığı kadın bakış açısına göre Kuran'ı tefsir denemesi ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle kadın sorunu ve İslami feminizm kavramları incelenmiş daha sonra da kadın bakış açısıyla Kuran'ı yorumlamada kullanılan metot olarak hermenötik ele alınmıştır. Bu çerçevede Wedud'un 1999 yılında yazdığı "*Qur'an and Woman: Reading the Sacred Text from a Woman's Perspective*" – Kuran ve Kadın: Kadınların Bakışından Kutsal Metni Okumak- adlı eserindeki yaklaşımının şekillenmesinde büyük payı olan hocası Fazlurrahman'ın görüşlerine de yer verilmiştir. Amina Wedud geleneksel tefsirleri, erkek bakış açısını, kadınla ilgili kendi dönemlerinde var olan bakış açısını ve onların önyargılarını yansıtması nedeniyle eleştirmektedir. Çalışmada geleneksel tefsirlerde var olan kadınının ötekileştirilmesine, yaratılışı konu edinen Nisa Suresi birinci ayeti örnek olarak alınmış, daha sonrada kadın bakış açısıyla bu ayete getirilen yorum incelenmiştir. Sonuç olarak Wedud, bugüne kadar cinsiyete dayalı (gendered) olarak algılanan bazı meseleleri cinsiyetsiz (nötr) terimlerle açıklamış ve evrensel kabul edilmiş bazı meselelerin sınırlılıklarını ve yedinci yüzyıl Arabistan'ına özgü olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslami Feminizm, Kadın, Kuran, Hermenötik, Yeniden Okuma, Kadın Bakış Açısı

TRIAL OF RE-READING THE QURAN WITH WOMAN'S PERSPECTIVE

-AMINA WADUD- QUR'AN AND WOMAN-

Abstract

In this paper, the work of Amina Wadud, who define herself as Islamic feminist, “*Qur'an and Woman: Reading the Sacred Text from a Woman's Perspective*” is reviewed and debated. Wadud wrote this book as an feminist re-reading and interpretation of Qur'an in 1999. In this book, Wadud criticizes traditional interpretation books of the Qoran because of their reflecting man's point of view and including prejudices on women in the periods of interpretations. While criticising traditional way of interpretation and interpreting Qur'an according to woman's perspective, Wadud benefits from approach of her tutor Fazlur Rahman and uses hermeneutic method. Wadud refuses the hypothesis that the Islam lowered woman to secondary position. In this paper, as a sample, Wadud's interpretation of the first verse of the Sura of An-Nisa is compared with some traditional interpretations. Consequently, Wadud interprets some issues which is generally perceived as gendered through new terms without gender-laden, and tried to reveal that some principles accepted as universal were only peculiar to Arabic society in the period of interpretation, and could not be applied at all times.

Key Words: İslamic Feminism, Woman, Quran, Hermeneutic, Re-reading, Woman's Perspective

GİRİŞ

Müslüman ilim adamlarının en çok konuştuğu ve üzerine yazıp çizdiği konuların başında “kadın” konusu gelmektedir. İslam'da kadın konusu İslamiyet'in doğduğu ilk günden bu yana tartışılmakta günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Kadınlı ilgili yapılan çalışmalarda Müslüman ilim adamlarının bu konuda birbirinin tam aksi iki farklı eğilime sahip olduğu görülmektedir. Bu eğilimlerden ilki, İslam'ın kadını en yüksek mertebeye oturttuğu, kadınlara bütün haklarını verdiği ve İslam dünyasında kadınlarla ilgili problemler olmayıp bu problemlerin Batıda mevcut olduğunu söyleyenlerin savunmacı tutumu, diğeri ise Kuran'ı ataerkil Arap toplumunun önyargılarını yansıtan ve

kadınları ikinci sınıf bir konuma hapseden bir metin olarak algılayanların eleştirel tutumudur (Kırbaçoğlu, 1991: 271; Kandiyoti, 1997: 84). Ancak her iki görüşün doğruluk payı olmalarına rağmen tek başına tam olarak olgusal olanı yansıtmamaktadırlar.

Son yıllarda Batıda feministlerin özellikle Hıristiyanlığı ve Yahudiliği yapı çözümlemesine tabi tuttıkları ve kadın bakış açısından yeni din yorumlamaları yaptıklarına şahit olunmaktadır. Artık feministlerden bazıları erkek egemenliğinin temelinde tek tanrılı dinleri görme eğiliminden yavaş yavaş uzaklaşmakta kadınların da “aktör” olduğu ve Tanrının “eril”liğinin sorgulandığı bir döneme girilmektedir. Kadın bakış açısından yeniden yorumlanan bu dinlerde ‘tanrıçalar’ın ve ‘azize’lerin önemi vurgulanmaktadır (Wedud-Muhsin, 2005: 9).

Bilindiği gibi Kuran ilk nazil olduğu dönemde kadınlarla ilgili olarak çeşitli düzenlemeler getirmiştir. Bunun sonucu olarak kadınlar beklide tarih boyunca mahrum oldukları birçok hakka sahip olabilmişlerdir. Ancak sonraki dönemlerde kadınlarla ilgili İslam’ın ruhuna uymayan birçok görüşün ortaya çıktığı da bir gerçekliktir. Özellikle geleneksel Kuran tefsirlerinin kadın konusundaki yaklaşımları Müslüman toplumların zihin yapısını da şekillendirmiş ve neticede yorum geleneğinde Kuran’ın özüyle, genel ilkeleri ve bütünlüğüyle çelişen kadın karşıtı görüşlerin, anlamların varlığı ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda İslam dünyasında Müslüman kadınlar adına konuşan birçok feminist, öncüllerini feminist teorilerden alarak Kuran’ı bu çerçeveden değerlendirmektedirler. Bunlar çoğunlukla bugün geçerli olan modern kabullere göre problemliler olarak addettikleri meseleleri (çok kadınla evlilik, erkeklerin kadınlar üzerinde “kavvam” olması, miras vs.) tamamen yok saymakta ve Kuran’ı imanî meselelerin haricinde yedinci yüzyıl Arabistan’ında bırakmak gerektiğini iddia etmektedirler (Wedud-Muhsin, 2005: 10).

Bu noktada kendisini İslami Feminist olarak tanımlayan ve bu yönde faaliyet gösteren Amine Wedud-Muhsin gibi İslami Feministler Kuran’ın kadın bakış açısıyla yeniden okunması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu çalışmada da Wedud’un kadın konusunda İslam’a yöneltilen eleştirilere ve çağdaş yaşamda karşılan problemlere bir cevap niteliğinde olan kitabı “Kuran ve Kadın”da Kuran’ın temel prensiplerine göndermelerde bulunarak bu konuda Kuran’ın görüşünü ortaya koymaya çalıştığı kadın bakış açısına göre Kuran’ı tefsir denemesi ele alınmıştır. Bu çalışmada geleneksel tefsirlerin kadını ötekileştiren yorumuna karşılık kadın bakışıyla yapılan tefsirin bir karşılaştırılması yapılmıştır. Kısaca Wedud, bugüne kadar cinsiyete dayalı (gendered)

olarak algılanan bazı meseleleri cinsiyetsiz (nötr) terimlerle açıklamış ve evrensel kabul edilmiş bazı meselelerin sınırlılıklarını ve yedinci yüzyıl Arabistan'ına özgü olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Kadın sorunu ve İslami Feminizm

İnsanların kadın ve erkek olarak iki farklı cinsiyet olması, kendilerine has özelliklerin ne olduğu ve ne olması gerektiği insanlık tarihi boyunca tartışılmış ve hala da tartışılmaya devam etmektedir. Kadın erkek farklılığı tarihsel süreçte kadın-erkek çatışmalarına neden olmuş hatta bu durum düşmanlığa kadar varmıştır. Günümüzde ise zihinlerde, kadınların haklarında söz sahibi olduğu ve toplumsal alanda görünürlüğünü kazandığı toplumlar gelişmiş olarak algılanmaktadır. Yani kadının bir kişilik olarak kendini ifade ettiği toplumlar gelişmiş, bunun aksi olan toplumlar ise gelişmemiş olarak görülmektedir. Bu noktada İslam toplumları bu suçlamalardan payını almaktadır. Genelde gelişmemiş olan bu ülkelerin gelişmemesinin en önemli nedenlerinden birinin de “kadın sorunu” olduğuna dikkat çekilmektedir(Arat, 1987: 151; Arsel, 1987: 3).¹

İslam ülkelerinin geri kalmış olduğunu, “kadının geri kalmışlığı” ile değerlendiren yaklaşımlar, entelektüel Müslüman erkeklerde –ve tartışmalara katılabilen kadınlarda- savunmacı bir yaklaşımı doğurmuştur. İslam'ın kadına haklarını verdiği, geleneksel yaklaşımların ve toplumsal adetlerin bu hakların uygulanmasını engellediği yönündeki cevaplar ise bu sürecin ürünüdür. Bu bilincin gelişiminde, her ne kadar kadınlarla aynı amaçları hedeflemeseler de erkek düşünürlerin etkisi olmuştur. Tıpkı liberal teorisyenlerin özgürlük ve haklar söylemi ile kadınların bilinçlenmesinde katkıları olduğu gibi entelektüel Müslüman erkekler de benzer bir rolü üstlenmişlerdir. Bu Müslüman entelektüellerden ilk Arap Feminist olarak adlandırılan Kasım Emin'in 1899'da basılan, kadınların eğitimini, çok eşli evlilik, boşanma yasalarında düzenlemeyi ve peçenin kaldırılmasını savunan “*Tahrir'ül Mer'e*” (Kadınların Özgürleşmesi) adlı eseri İslam ülkelerinde kadın hareketlerine yön vermesi bakımından, aynı şekilde Halil Hamit'in “*İslamiyet'te Feminizm yahut Alem-i Nisvanda Müsavat-ı Tamme*” (İslamiyet'te

¹ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) "2010 İnsani Gelişme Raporu"nda yer alan "Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi"ndeki sıralamada ne yazık ki 138 ülke arasında Türkiye'nin 77. Sırada yer alması, ayrıca diğer İslam ülkelerinin de hemen hemen aynı konumda olması bu tür suçlamalara dayanak oluşturmaktadır.

Feminizm veya Kadınlık Aleminde Tam Eşitlik)² adlı kitabı da feminist özellikler göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Müslüman kadınlar hem içinde buldukları patriyarkal siyasi-sosyal yapıları sorgulamaya hem de gelenek ve dinlerinde kendilerini rahatsız eden meseleleri ele almaya başlamışlardır. Ancak bu noktada önemli bir hususa işaret etmemiz gerekmektedir. Müslüman kadınlar bazı ortak sorunlar ile yüzleşirlerken yaşadıkları topluma göre değişen özgün sorunlar nedeniyle farklı tecrübeler de sahiptirler. Bu husus, İslamcı feminist söylem altında birleştirilen yaklaşımların tek bir çizgide neden devam etmediğini anlamak açısından önemlidir.

Genel olarak bakıldığında, İslami feminizm, din ve gelenek içindeki kadının durumunu, eleştirel bir bakış açısı ile değerlendiren, toplumsal cinsiyet eşitliğine (gender equality) özel bir önem veren, geleneğin ve dini yorumların ataerkil karakterini sorgulayan, bunları yaparken de başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere dini metinleri referans alan bir söylemdir (Güç, 2008: 654).

Kadın Bakış Açısıyla Kuran Yorumunda Kullanılan Metot: Hermenötik

Referansını 'din' ve 'dini gelenek'ten alan muhafazakâr kadın kitlesi, İslam'ın insan onur ve özgürlüğüyle şekillenen kadın anlayışının zamanla değişerek dinin özüne ve temel prensiplerine ters düşen yaklaşımlarını -yorum, tefsir ve rivayetlerini- yani Kuran ve hadis literatürünü alışılmışın dışında bir bakış açısıyla ve yeni metotlarla taranmasını ve yeniden değerlendirmesini yapmaya çalışmaktadırlar (Tuksal, 2001: 22).

Amine Wedud kadın bakış açısıyla Kuran'ı yeniden yorumlarken, bir diğer ifadeyle tefsirini yaparken, Kuran'ın modern çağda yaşayan kadınlar için "anamlı" olacak bir okumasını yapmayı amaçlamıştır. Bunun için öncelikle 'geleneksel' tefsirlere karşı çıkmıştır. Geleneksel tefsirleri, temelinde hermenötik bir ilkeye dayanmadıkları için ayetleri gelişigüzel yorumladıkları, hepsinin sadece erkekler tarafından yazılmış olması, kadınlara ve onların deneyimlerine yer verilmemiş olması nedeniyle eleştirmektedir(Wedud-Muhsin, 2005: 20).

Wedud, Kuran'ı kadın bakış açısıyla yorumlarken hermenötik metodu kullanmaktadır. Bilindiği gibi hermenötik metot, metni, metnin yazıldığı şartlar ve çevre, gramatik kompozisyonu ve bütünü ya da dünya görüşü yönünden incelemektedir. Hermenötik, yazarın başta dil olmak üzere çeşitli iletişim araçlarıyla bildirdiği, ama

² Halil Hamit, *İslam'da Feminizm*, Okumuş Adam yay., İstanbul 2001.

okuyucunun çeşitli nedenlerle kavrama güçlüğü yaşadığı metni, mesajları açısından ortaya çıkarmaktır. (Özcan, 2000: 253)

Bir metin, özneliği içerisinde zaman, mekân, dil ve diğer anlamaya etki eden faktörler nedeniyle okuyucunun zihninde bir çağrışım yapmayabilir. Hermenötiğin maksadı ise, yorum vasıtasıyla bu engelleri aşmaktır. (Palmer, 2003: 41) Sözün, kullanıldığı tarih ve bağlam içinde anlam ile yakınlığı vardır. Tarih ve bağlam değiştikçe söz ile anlam birbirinden uzaklaşır. Hermenötiğin çabası ise tarih ve bağlamın doğal sonucu olarak birbirinden uzaklaşan söz ile anlamı birbirine yaklaştırmaktır. Bu çaba, bazen sözün aleyhine de olsa, onun zıddının ifadesi de olsa bu, böyledir.

Nesneye dair anlamının gerçekleşebilmesi için bir ön anlamının gerçekleşmesi gerekir. Hermenötiğin temel problemi, okuyucu ile metnin ufuklarını birleştirmektir (Palmer, 2003: 55).

Wedud, kullandığı bu yeni metodla geleneksel basma kalıp tefsirlerin bazılarına karşı çıkarak bugüne kadar cinsiyete dayalı (gendered) olarak algılanan bazı meseleleri cinsiyetsiz (nötr) terimlerle ortaya koymuştur. Bugüne kadar evrensel kabul edilmiş bazı meselelerin sınırlılıklarını ve yedinci yüzyıl Arabistan'ına özgü olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır(Wedud-Muhsin, 2005: 22).

Wedud'a göre, Kuran'ın toplumda davranışları etkileyen bir katalizör gibi hareket etme amacını gerçekleştirebilmesi için her sosyal çevre önce Kuran metninin temel ve değiştirilemez ilkelerini anlamalı ve ancak bundan sonra kendi eşsiz düşünce tarzlarına uygulamalıdır. Değişen ne metin ve ne de metnin ilkeleridir, fakat belirli bir insan topluluğunda, metnin ilkelerinin anlaşılma ve yorumlanma kapasitesi ve özgünlüğü değişmektedir. Ayrıca Kuran'ın tek bir yorumunun olduğu iddiası da metnin genişliğini sınırlamaktadır. Kuran, evrensel olarak tüm inananlara faydalı olma iddiasını gerçekleştirebilmek için sayısız kültürel durum ve şartlara uyum sağlayacak denli esnek olmalıdır. Bu nedenle onu sadece belirli bir kültürel perspektife sahip olmaya zorlamak, uygulamasını ciddi şekilde sınırlar ve Kitabın kendi beyan ettiği evrensel gayeye de ters düşer(Wedud-Muhsin, 2005: 25). Bu şekilde Wedud, hocası olan Fazlur Rahman'ın Kuran tefsirinde kullandığı hermenötik metoduyla yeni bir Kuran okuması yapmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Fazlurrahman'ın Kuran tefsiriyle ilgili görüşlerine kısaca yer vermek konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Fazlurrahman'a göre, Müslümanların çağdaş dünyada var olabilmeleri için iki yol vardır. Ya bütünü ile laik Batı'ya uyum sağlamak yahut da İslam'ı yeni bir içtihat metodu

(tarihselci yorum usulü) ile yorumlayarak yeniden hayatın bütün alanlarına sokmak. Böylece çağdaş dünyaya, laik olmayan, fakat İslami geleneğe değil, Kuran'ın ahlaki ve sosyal amaçlarına uygun yeni kurum ve kurallara dayanan bir alternatif model sunmak. Ona göre, tutulması gereken yol, ikincisidir(Karaman, 2003: 30).

Müslümanları Kuran'ın indiği devre dönmeye çağıran Fazlurrahman önerdiği “etkin tarih” (Kotan, 2001: 182) teziyle Allah'ın (c.c.) ezeli kelamı Kuran'ı, tarihi ve kültürel değerlerin karşı konulamaz yönlendiriciliği altında şekillenmekle izah ederken şunları söyler: Kuran'ın anlaşılması için onun nesnel ortamı şüphesiz ki olmazsa olmaz bir usuldür; çünkü özellikle Müslümanlar için mutlak kuralsal olması açısından Kuran, Allah'ın (c.c.) tarih içerisinde cereyan eden durumlara Peygamberin (s.a.v.) zihni vasıtasıyla verdiği cevaplar olduğu için bu zorunluluk daha da güçlenmektedir(Fazlurrahman, 1990a: 67).

İlahi emri, yedinci yüzyıl Arabistan'ının çevresel durumu ile ebedi kelam arasındaki ilişki olarak gören Fazlurrahman çevresel durumun değişmeye maruz kaldığı gerçeğinden hareketle İlahi emirlerin de değişeceğini iddia etmektedir. Buna kanıt olarak da ashap tarafından şiddetle karşı konulmasına rağmen Hz. Ömer'in Kuran'daki bazı içtimai konularda köklü değişiklikler yapmış olmasını örnek gösterir(Fazlurrahman, 1990b: 4).

Kuran'ın ihtiva ettiği hükümleri küllî ve cüz'î olmak üzere iki kategoriye ayıran Fazlurrahman, küllî diye isimlendirdiği genel hükümleri zaman üstü bir duruşla tahlil eder. Buna mukabil siyaset, hukuk, ekonomi gibi cüz'î/tikel kabul ettiği hükümleri ise tarihsel olarak görür. Ona göre, tikel hükümler ancak gayelerinden genel hükümler çıkarılarak işlevsellik kazanabilirler(Fazlurrahman, 1990a: 91-95).

Kuran'ı Kerim'i anlamak için önerdiği ilke tespitinin nasıl yapılacağı ve tespit edilen ilkelerin nelere dikkat edilerek pratize edileceği noktasında akla gelen muhtemel sorulara iki yönlü bir hareketi öngören yöntemiyle cevap verir. Bu ise onun önerdiği tefsir usulünün en temel unsurudur. “Gerçekçi ve gelecek vadeden bir İslam Hukuku ve İslam kurumları tesis etmek istiyorsak, iki yönlü bir hareket yapmak zorundayız. Birincisi, nazil olduğu zamanın konu ile ilgili mevcut toplumsal şartlarını göz önünde tutarak, Kuran'ın, somut olayları işleyişinden, bir bütün olarak Kuran'ın hedeflediği genel ilkelere doğru hareket etmektir. İkincisi bu genelleme düzeyinden günümüzde

geçerli olan konu ile ilgili mevcut toplum şartlarını göz önünde tutarak şu anda uygulanmak istenen özel yaşamaya doğru hareket etmektir” (Fazlurrahman, 1990a: 94-95).

Fazlurrahman, ulemanın Kuran’ı anlama usulünün “parçacı-lafızcı” olduğunu söyler. Ayetlerin Kuran bütünlüğü içerisinde tefsir edilmedi için parçacı olduğunu, mesaj yerine lafza bağlı kalınıp, lafzının ezeli ve ebedi telakki edildi için de lafızcı olduğunu belirtir. Tenkit ettiği “parçacı-lafızcı” usulün karşısına, “bütüncül-tarihi” perspektifi getirir. “Tarihi”likten tarihi olduğunu iddia ettiği Kuran’ı Kerim ve Sünneti tarihi birer olgu olarak kabul etmeyi ve kabul ediş neticesinde “tarihselci” okumayı; “bütüncül”den ise her ayeti Kuran’ın bütünlüğü içerisinde anlamayı hedefler(Fazlurrahman, 1990a: 95).

Görüldüğü gibi Amina Wedud’un kadın bakış açısıyla Kuran tefsirinde izlediği yöntemle hocası Fazlurrahman’ın görüşleri birbiriyle uyumluluk göstermektedir.

Geleneksel Tefsirlerde Kadının Ötekileştirilmesine Bir Örnek: Yaratılış

Wedud’un karşı çıktığı geleneksel tefsirlerde kadının ötekileştirilmesine yaratılış ile ilgili bir ayet olan Nisa Suresi birinci ayetini farklı müfessirlerin yorumlarıyla örneklendirmek konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Klasik müfessirlerden Râzî (öl.606/1209) Nisa Suresinin 1. ayetinde “Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan eşini yaratıp ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar meydana getiren Rabbinizden korkun...” ve benzer ayetlerdeki (A’raf 7: 189), (Rûm 30: 20), (Hucurat 49: 13) “nefs” terimiyle insanı tercih eder ve burada Âdem’in kastedildiğini kabul etmektedir. Buna bağlı olarak da zevc (eş) kelimesini Âdem’in kaburga kemiğinden, onun sükûn bulması amacıyla yaratılan Havva, yani kadın olarak yorumlamaktadır (Karslı, 2003: 74).

Yaratılış hadisesinde ilk yaratılanın Âdem, yani erkek olduğu, kadının ise erkekten sonra ve erkekten, erkek için yaratıldığı kabulü, kadını yaratılışta, insanlıkta ve değerinde erkeğe nispetle ikincil kılmaktadır. Râzî, bu ayetleri tefsir ederken rivayetlere de dayanarak kadının yaratılma sebebini şöyle ifade etmektedir:

“Kadın zayıf yaratılışlıdır, naziktir, incedir. Bu yönüyle çocuğa benzer. Çocuk ise mükellef tutulmaz. Binaenaleyh, uygun olan kadının, mükellefiyete ehil olmamasıdır. Fakat onlar mükellef tutulmadıkları müddetçe, Allah’ın biz erkeklere olan nimeti tamamlanmış olmazdı. Zira azap müeyyidesi sayesinde kadın korkar, böylece kocasına

itaat eder ve haramlardan sakınır. Aksi halde, fesat zuhur ederdi.” (Râzi, 1989: c.XVIII, 94).

Görüldüğü gibi ünlü müfessir Râzî, kadını çocuğa benzetmekte, çocuk gibi yaptıklarından aslında sorumlu tutulmaması gerektiğini belirtmekte, ancak kocasına itaat ederek haramlardan sakınabileceğini ifade etmektedir.

Kurtubî (öl.671- 1273) ise Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını, bu nedenle de hiçbir zaman istikamet üzere bulunamayacağına dair rivayete binaen kadınları fitraten eğri, düzeltilemez olarak yorumlamaktadır. Kadının eğriliğinin düzeltilmesi boşamakla olur(Kurtubî, 1997: c.I, 585-586).

İbn Kesîr (öl.771/1373) de diğer müfessirler gibi “Kadın erkekten yaratıldı. Allah kadını erkeğe muhtaç kıldı. Keza erkeği topraktan yaratan Allah onun da ihtiyacını topraktan kıldı. Kadınlarınızı hapsediniz (Kadınlarınıza sahip olunuz)” demekte ve kadının kaburga kemiğinin en eğri üst kısmından yaratıldığına dair rivayetleri zikretmektedir(İbn Kesîr, 1988, c.IV, s.1541).

Bu şekilde yapılan yorumlar, yaratılış gerçekliğinde öteki olarak kabul edilen kadından dolayıyla erkek merkezli bir anlatımla gerçekleştirilmektedir.

Modern dönemlere gelindiğinde de yorumcuların önceki tefsirlerin çizgisini takip ettikleri, genel kabul gören görüşleri devam ettirdikleri ve Havva'nın Adem'den yaratıldığı kabulünü değişik ifadelerle izah etmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Bu izah tarzını benimseyen Yazır'a göre, insan neslinin üremesinde aşılamayın yapan erkek, kabul eden de kadındır. Öyle ise, erkek ondan önce gelmektedir. Bu itibarla, insanın yaratılışının her kuşağında erkek birinci, kadın ise ikinci durumda yer almaktadır. Böylece, her zaman kadının erkekten ayrıldığı, bir tahlil neticesi olarak ortaya çıkmaktadır (Yazır, II: 1275).

Görüldüğü gibi gerek önceki dönemlerde gerekse günümüzde yazılan tefsirlerin birçoğu kadını ikincil olarak görmekte, farklı kelimelerle de olsa aynı manayı ihtiva eden yorumlar yapmaktadırlar.

Yaratılış Ayetine Kadın Bakış Açısıyla Yapılan Yorum

Amina Wedud geleneksel tefsirleri, erkek bakış açısını, kadınla ilgili kendi dönemlerinde var olan bakış açısını ve onların önyargılarını yansıtmaları nedeniyle eleştirmektedir. Wedud, Kuran'da o dönemin Arap toplumuna özgü olan ve bugün birebir uygulanması mümkün olmayan birçok meselelerden biri olan kadın meselesi hakkında

Kuran'ın 'ruh'u göz önünde bulundurarak yani genel dünya görüşü ve evrensel hidayet gayesini dikkate alarak kadın bakış açısıyla genel ilkeler ortaya koymaya çalışmıştır.

“Kuran ve Kadın” adlı eserinde Kuran'ın bütün ayetlerini yorumlamamış, sadece kadınla ilgili ayetleri yorumlamıştır. Kitabında insanın yaratılışı, kadının bu dünyadaki konumu ve bu dünyada yaptıklarımıza karşılık olarak ahirette verilen ceza ve mükâfatın eşitliği ve kadın hak ve görevleri ile ilgili ayetleri yorumlamıştır.

Kadın bakış açısıyla Kuran yorumlarına ilk olarak yaratılış ayetiyle bakmak diğer tefsirlerin yorumlarıyla karşılaştırma olanağı sunabilir. Wedud, Nisa suresi birinci ayetini yorumlarken öncelikle dört anahtar kavramı ele almıştır. Bunlar *ayet*, *min*, *nefs* ve *zevc* kelimeleridir.

Bu kavramlardan ilki olan “ayet”, kendi ötesindeki şeylere yönelten bir ‘işaret’dir. Bu manada yaratılışımız da Allah'ın varlığını yansıtan bir ayettir. ‘Min’ kavramı ise ‘aynı özelliğe sahip, aynı yaratılıştaki’ anlamını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda Kuran'ın pek çok yerinde geçen *nefs* ve *zevc* kelimelerinin geçtiği ayetler ‘eşleriniz sizinle aynı özelliğe sahip ve aynı yaratılıştaki’ şeklinde yorumlanabilir. ‘Nefs’ kavramı bütün insanların ortak kökenine işaret etmektedir. Gramatik olarak *nefs*, dişil olmasına rağmen kavramsal olarak ne dişil ne de erildir. Bu nedenle de *nefs* kelimesi eril takılar da alabilir. Son olarak ‘zevc’ kavramı, genel olarak eş, çift manasında kullanılmaktadır. Fakat gramer kurallarına göre *zevc*, erildir ve eril sıfat ve fiil takıları alır. Kavramsal olarak ne eril ne de dişildir. Kuran'da insanların yanı sıra bitkiler ve hayvanlar için de kullanılmıştır. (Wedud-Muhsin, 2005: 40-44).

Bu kavramları gramatik olarak açıkladıktan sonra Wedud, bu ayeti bütün insanoğlunun kökenini, birbirini tamamlayan bir çiftli sistemin parçası olan bir tek *nefse* dayandırdığı şeklinde yorumlamıştır. Daha başka bir ifadeyle bu fitri çift erkek ve kadındır. Bu ayette ‘erkek’ ve ‘kadın’ kelimelerinin kullanılışı, çifter çifter yaratılış gerçekliğinin fiziksel tezahürlerinin çoğaltıldığı ve ‘yeryüzüne yayıldığı’ anlamına gelmektedir. Yeryüzünde pek çok topluluk, millet ve kültür yaşamaktadır. Bu ayet sadece zamanı aşmakla kalmamakta, aynı zamanda mekânlar üstü bir özellik de taşımaktadır (Wedud-Muhsin, 2005: 48).

Erkek ve dişil, insanoğlunun yaratılışında birbirinden ayrılamaz asli karakterler olmalarına rağmen, yaratılış esnasında onlara hiçbir kültürel işlev ve rol atfedilmemiştir. Allah ne bir cinsiyete, ne de belirli bir zaman ve mekândaki bir topluma özgü olmayan, tüm insanlar için evrensel olan belirli bazı özellikleri tanımlamıştır. (Wedud-Muhsin, 2005: 53).

Görüldüğü gibi Amina Wedud yaratılış ile ilgili bir ayet olan Nisa Suresi birinci ayetini geleneksel müfessirlerin tersine öncelikle gramer olarak tahlil etmiş ve Kuran'ın genel dünya görüşü (Kurânî Weltanschauung)ne uygun olarak tefsirini yapmıştır. Yaradılış hadisesini kadını erkekten daha aşağı, ikincil bir konuma düşüren cinsiyet temelli yorumların tersine cinsiyetsiz terimlerle açıklamaya çalışmıştır.

SONUÇ

Kuran'ın kadın konusundaki ayetlerine İslam'ın doğduğu ilk günden bu yana çok fazla ve çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bu noktada metnin tek olmasına rağmen yorumların bazılarının birbiriyle zıt manalar ifade ettiği görülmektedir. Burada yorumcuların farklı bakış açılarına sahip olmalarının etkisi olduğu açıktır. İslam tarihinin ilk dönemlerine bakıldığında da müfessirlerin genellikle erkek oluşu ve kadın konusunda kültürlerinden almış oldukları düşünceleri tefsirlerine işlemeleri de kaçınılmaz olmuştur.

Nitekim Kuran ilk nazil olduğu dönemde kadın konusunda olumlu pek çok düzenleme getirmesine ve bunun sonucu olarak tarih boyunca kadınlar mahrum oldukları birçok hakka sahip olmalarına rağmen sonraki dönemlerde kadınlarla ilgili İslam'ın ruhuna uymayan birçok görüşün ortaya çıktığı da bir gerçekliktir. Özellikle geleneksel Kuran tefsirlerinin kadın konusundaki yaklaşımları Müslüman toplumların zihin yapısını da şekillendirmiş ve neticede yorum geleneğinde Kuran'ın özüyle, genel ilkeleri ve bütünlüğüyle çelişen kadın karşıtı görüşlerin, anlamların varlığı ortaya çıkmıştır.

Wedud geleneksel tefsirleri erkek egemen bir bakış açısıyla Kuran'ı yorumladıkları için eleştirmekte ve buna karşılık kadın bakış açısıyla Kuran tefsiri denemesi yapmaktadır. Bu tefsiri yaparken de Kuran'ın modern çağda yaşayan kadınlar için "anlamlı" olacak bir okumasını yapmayı amaçlamıştır. Bugüne kadar cinsiyete dayalı (gendered) olarak algılanan bazı meseleleri cinsiyetsiz (nötr) terimlerle açıklamış, evrensel kabul edilmiş bazı meselelerin sınırlılıklarını ve yedinci yüzyıl Arabistan'ına özgü olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bunu yaparken de hermenötik metodunu kullanmıştır.

Esasen ifade edilmesi gereken bir husus da, Kuran'ın çeşitli zamanlarda ve farklı kişilerce hermenötik metoduyla yorumlandığı ve bu işi ilk ve tek yapan kişinin Amine Wedud- Muhsin olmadığıdır. Günümüzde geleneksel tefsirlerin bazıları sadece kadın konusunda değil, Kuran ayetlerini bütünlük içerisinde olmayan parçacı bir yaklaşımla ele alması, ayetin indiği tarihi ve sosyal şartların göz önüne alınmaması ve ayetlerin sadece dış anlamlarıyla yetinilmesi gibi konularda eleştirilmektedir.

Kadın bakış açısıyla Kuran tefsiri denilince bunun başka bakış açılarıyla da yapılabileceği gibi bir mana çıkmaktadır. Burada Amine Wedud'un İslamcı feminist kimliğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Kadın konusunda duyarlılığa sahip bir insan olarak bu şekilde bir farkındalık yaratmak istemesi de kaçınılmazdır.

Bütün insanlığa hidayet sunma iddiasında olan, zaman ve mekân üstü bir metin olarak Kuran'ın sosyal adalet bakış açısı, insan eşitliği ilkesi ve hidayet gayesi çerçevesinde yeniden gözden geçirerek, modern çağda yaşayan kadınlar için anlamlı olacak bir okuma yapmanın günümüzde İslam'a kadın konusunda yöneltilen eleştirilere bir cevap olması ve tarihte olduğu gibi günümüzde de kadınların her alanda kısıtlanmalarına yol açan doğru olarak bilinen yanlışların açığa çıkarılması açısından önemi büyüktür. Bu açıdan bakıldığında Kuran'ın hedeflediği topluma ulaşabilmek için sadece kadın veya başka bakış açılarıyla değil 'adaletli' bir bakışla Kuran yorumu yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Arat, N. (1987). Kadın Sorunu, İstanbul: Say.

Arsel, İ. (1987). Şeriat ve Kadın, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Rahman Fazlur, (1990a). İslam ve Çağdaşlık, (Çev. Hayri Kırbaşoğlu), Ankara: Ankara Okulu yay.

_____,(1990b) "İslami Çağdaşlaşma; Alanı, Metodu ve Alternatifleri", (çev. B.Demirkol), *İslami Araştırmalar Dergisi*, IV, Ankara.

Güç, A. (2008). "İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:17.

Hamit, H. (2001). İslam'da Feminizm, İstanbul: Okumuş Adam yayınları.

İbn Kesîr, (1988). Ebu'l-Fidâ İmadu'd-Din İsmail b. Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, (çev. B. Karlığa-B. Çetiner), İstanbul: Çağrı Yay.

Kandiyoti, D.(1997).Cariyeler Bacılar Yurttaşlar. İstanbul: Metis.

Karaman, H.(2003). "Tefsirde Eski-Yeni Tartışması", *Kur'an'ı Kerim, Tarihselcilik ve Hermenötik* içinde, İzmir: Yeni Ümit Kitaplığı.

Karşlı, İ.H. (2003). Kur'an Yorumlarında Kadın-Sosyo-Kültürel Çevrenin Kur'an Yorumlarındaki Yansımaları-, İstanbul: Rağbet.

Kırbaşoğlu, H. (1991). "Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler." *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı:4. S. 271-283.

Kurtubî, Ebî Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, (1997), el-Câmiu lî Ahkâmi'l-Kur'an, (çev. Beşir Eryarsoy) ,İstanbul: Buruc Yay.

Kotan, Ş.(2001). Kur'an ve Tarihselcilik, İstanbul: Beyan.

Wedud-Muhsin, A. (2005). Kuran ve Kadın, Çev: N. Şişman, İstanbul: İz.

Tuksal, Hidayet Şefkatli, (2001). Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri, Ankara: Kitâbiyat.

Özcan, Z. (2000). Teolojik Hermenötik, İstanbul: Alfa.

Palmer, Richard E., (2003). Hermenötik, İstanbul: Anka.

Râzî, F.(1989). Tefsir-i Kebîr-Mefâtihi'l Gayb, (çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, S. Doğru), Ankara: Akçağ Yay.

Yazır, M. H. (1971). Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul: Eser.